

AYDINLIK

Sayı: 7

İçtimaî, terbiyevî, edebî aylık mecmuadır.

20 Temmuz 922

Münderecat

Hürriyet Telakkileri

Sadrettin Celal

Halk ve Sanat

Şefik Hüsnü

Türkiye ve İçtimaî Hareket

A. C.

Tarihî Maddeciliğe Göre Milliyet

M. A.

Millî İktisat

Müfit Ahmet

Mübşirler

Şevket Aziz

Hiçbir Yerin Hikâyeleri

Tercüme eden: Leman Sadrettin

Şuun

İdarehane: Babıali Caddesi'nde 71 numara

Tevzi mahalli: Babıali Caddesi'nde Çiftçi Kütüphanesi

Fiyatı 10 kuruştur.

Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası

1338

İzalesi elimizde olmayan bir sebepten dolayı muvakkaten tatil-i neşriyata mecbur kalan Aydınlik bugün tekrar saha-i intişara atılırken evvelkinden daha ziyade bir gayretle vazife-i tenviriyesini ifada devam edebileceğini ümit ve temenni eyler.

HÜRRİYET TELAKKİLERİ

Hürriyet, adalet, hak... gibi bir takım mücerret mefhumlar vardır ki mütefekkir-i beşeriyet, asırlardan beri bunlar üzerinde birleşmemiştir.

Bunlardan bilhassa “hürriyet” mefhumu gayet muhtelif ve zıt suretlerle tefsir edilmektedir. Teferruat farklarından sarf-ı nazar edecek olursak görürüz ki bugün, hürriyet mefhumu başlıca iki suretle telakki ediliyor:

Biri; ferdiyetçi ve liberallerin suret-i telakkisi ki bu nokta-i nazar, az çok gazete ve mecmuaları takip eden herkesin malumudur. Çünkü umumiyetle izah ve müdafaa edilen suret-i telakki budur.

Diğeri ise, sosyalizmin suret-i telakkisidir ki, bizde henüz layıkıyla tanınmadığı, daha doğrusu pek yanlış anlaşıldığı için, bu suret-i telakkiyi ilmî bir surette izah etmeyi faydalı ve lüzumlu buluyoruz.

* * *

Sosyalizmin bir kısım muarızları, sosyalist cemiyetinde insanların yemek; giyinmek, iskân etmek gibi maddî ihtiyaçlarının tatmin edileceğini kabul ediyorlar; fakat diğer cihetten iddia ediyorlar ki insanlar bu nimete nail olmak için, hürriyetlerinden, manevî zevklerinden azîm fedakârlıklarda bulunmaya mecbur olacaklardır.

Filhakika, Flaubert'den Leroy-Beulieu'ya, Spencer'dan anarşistlere varıncaya kadar bütün ferdiyetçi ve liberal mütefekkirler ve filozoflar tarafından sosyalizme karşı edilen baş itiraz şudur;

“Sosyalist hükümet her şeye vaz-ı yed edecek... Herkesin yiyeceği yemeği, giyeceği elbiseyi, oturacağı evi, hatta okuyacağı kitap ve gazeteyi, alacağı terbiye ve tahsili, yapacağı işi, çalışmak saatini... bizzat tayin edecek... Müthiş demir inzibatı ve itiraz kabul etmeyen hâkimiyeti altında insanlar hükümet-i merkeziyenin birer esiri haline girecekler... Hürriyet-i ferdiye ve teşebbüs-i şahsî tabiatıyla mahvolacak... Menfaat ve kazanç saiki ortadan kalkınca herkes tembelleşecek, kimsede fazla çalışmak iştihası kalmayacak... Hülâsa, cemiyet büyük bir kışlaya dönecek ve bu kışlanın her şeyi evvelden tayin ve tahdit eden, zekâları ve ruhları aynı seviyeye indiren ve bütün şahsî kabiliyet ve istidatları öldüren dar, boğucu muhitinde bugün hayata güzellik ve zevk veren her şey ortadan kalkacaktır.”

* * *

Umumiyetle burjuvalar ve bütün liberal mektebi taraftarları sosyalistlere; hürriyet hürriyet diye hücum ve onları bu hürriyeti mahvetmekle itham ediyorlar. Fakat diğer cihetten sosyalistler onlara soruyorlar? O kadar hararetle müdafaa ettikleri bu hürriyet nedir, nerededir ve kimin içindir? Bu hürriyet bugün hayat-ı içtimaiyede nasıl tezahür ediyor? Amele sermayedarların menfaatine çalışmak için fabrikaya gitmemekte hür müdür? Hükümet memurları dairelerinde muayyen saatte ispat-ı vücut etmemekte hür müdür? Mükellef vatandaşlar hükümetin tayin ettiği vergileri vermemekte hür müdür? Küçük tüccarlar ve dükkâncılar, küçük sanatkârlar büyük ticaret evlerinin, fabrikaların rekabeti karşısında iflas etmemekte hür müdürler?.. Mültezimlerin, murabahacıların elinde harap olan köylüler, küçük

çiftçiler günde on, on iki saat çalışmamakta hür müdürler? Büyük gazeteler sermayedarlardan aldıkları ikramiyeler ve nakdî muavenetlerden vazgeçmek istemezlerse, efkâr-ı umumiyeyle onların lehine çevirmemekte hür müdürler? Hatta bizzat sermayedarlar bile servetlerini ziyadeleştirmek ve cemiyet içindeki mevkilerini! muhafaza etmek isterlerse işlettikleri ameleyle soymamakta, istismar etmemekte hür müdürler?

Onlar diyorlar ki: Hayat-ı içtimaiyenin bizim binlerce hürriyetimizi aldığını bilmiyor musunuz? Bir yere davet olduğumuz zaman ayaklarımızı masanın üzerine koymak, söylenen sözleri dinlememek, aklımıza gelen şeyi yapmak, bağırarak, şarkı söylemekte hür müyüz? Evlendiğimiz zaman, hürriyetimizden büyük bir kısmını ihtirasımıza, aşkımıza feda etmiyor muyuz? Refikamızın tabiatını, arzularını nazar-ı dikkate alarak hareket etmek mecburiyetinde değil miyiz?

İnsanların cemiyet içinde yaşamalarından dolayı, her gün, her dakika hürriyetlerinden mütemadi fedakârlıklarda buldukları herkesin malumu iken hürriyet-i mutlakadan bahsetmek ne kadar gülünç olur!

Fakat şurası da muhakkaktır ki, hayat-ı içtimaiyat, ferdin harekâtını takyid etmekle beraber bir takım imtiyazlı insanlar, bu takyidattan en az müteessir olmaktadır... Çünkü büyük bir yekûn teşkil etmeyen bu talihliler, insanların ekseriyetinin malik olmadıkları birçok hürriyetlere maliktirler... Ve bundan dolayıdır ki burjuvalar bu hürriyeti, yani kuvvetlilerin zayıfları ezmesi, zenginlerin fakirleri soyması, tembellerin, tufeylilerin çalışanların sırtından geçinmesi, servetle beraber ilim ve irfanı da inhisara almış olan sermayedarların, ahaliyi cehalet ve dalâlet içinde bırakması hürriyetini, hülâsa bir kelime ile zenginlerin medeniyetin bütün nimetlerinden müstefid olmaları, çalışan fakirlerin ise ölünceye kadar mahrumiyet ve sefalet içinde yaşamaları hürriyetini pek hararetli bir surette müdafaa etmektedirler.

* * *

Bu hürriyet meselesinde birçok mütefekkirlerin büyük bir hataya düşmelerine sebep; “mücerret hürriyet” ile “hürriyet iktidarı”nı yekdiğerinden tefrik etmemeleridir.

Bu noktayı küçük bir misalle izah edeyim: Bir işsiz amele, nazariyeten, kanunen, istediği yere gitmekte, mesela, Konya’ya bir seyahat yapmakta veya birkaç gününü Ada’da geçirmekte hürdür. Fakat parası olmadığı için bu arzusunu yerini getirmeye muktedir değildir. Bunun için, ferdi alakadar eden “mücerret hürriyet” değil, belki “hürriyet iktidarı”dır. Bir hürriyet iktidarına malik olmak için ise ferdî veya müşterek bir mülke malik olmak lazımdır. Hiçbir şeye malik olmayan hiçbir şey yapmaya muktedir değildir. Cemiyet-i hazıra içinde arzu ettikleri şeyleri yapabilenler, hatta fikirlerini açıkça söyleyebilenler; müstakil bir mevkiye, bir mülke, bir sermayeye sahip olanlardır... Binaenaleyh herkese hürriyet temin etmenin yegâne çaresi herkesi mülk sahibi yapmaktır. Bugün hâkim olan büyük sanayi tarzı içinde ise herkesi mülk sahibi yapmak ancak bir suretle kabildir: bilcümle istihsal ve mübadele vasıtalarını millileştirmek, içtimaileştirmek...

Sosyalizmin esas gayesi bütün kol ve dimağ işçilerini bütün istihsal ve mübadele vasıtalarına müştereken sahip kılmak olduğundan umum efrad-ı milletin hürriyetini temin edecek, daha doğrusu onlara hürriyet iktidarını verecek olan yalnız sosyalizmdir... Çünkü sosyalist cemiyetin azası olan müstahsiller - sosyalist cemiyetinde tembellerin ve tufeylilerin

hakk-ı hayatı olmadığı için herkes müstahsil olacaktır - bütün efrad-ı cemiyetin bütün ihtiyaçlarını tatmin edecek erzak ve eşyayı, bütün içtimaî kıymetleri meydana getirdikten sonra serbest olacaklardır; ve makinelerin harikulade terakkisi, herkesin istihsale iştiraki neticesi gittikçe ziyadeleşecek olan bu serbest zamanlarını; bugün insanların yüzde doksanı için bir hayal-i muhal olan: istirahat etmek, düşünmek, kitap okumak, bütün şahsî istidat ve kabiliyetlerini inkişaf ettirmek, ilmen yükselmek, musiki dinlemek, tiyatroya gitmek, sevdikleriyle uzun uzadıya görüşmek, seyahat etmek gibi maddî ve manevî ihtiyaçlarını tatmine sarf edecekler, bir kelime ile, sosyalist cemiyetinde bütün insanlar, hayatın bütün zevk ve güzelliklerinden, medeniyetin bütün nimetlerinden istifade etmek iktidarına malik olacaklardır...

Hülâsa: Bir insan yalnız başına gayet âciz bir vaziyettedir. Nazariyeten her şeyi yapmakta hürdür, fakat hakikatte hiçbir şeyi yapmak, ihtiyaçlarından hiçbirini tatmin etmek iktidarına malik değildir. Bu iktidarı, içinde yaşadığı cemiyetten alıyor ve buna mukabil o nazari hürriyetlerinden birçoğunu feda ediyor: çünkü hayat-ı içtimaiyenin devam edebilmesi için herkesin bir takım takayyüdata tâbi olması, bir silsile-i nizamata riayet eylemesi, bir inzibat kabul etmesi mecburîdir. Bu içtimaî mecburiyetlere riayet ettiği için iktidar kazanır ve ancak bu iktidara malik olduktan sonra, *evvelen yapmakta hür olduğu halde yapamadığı binlerce şeyi yapmaya muktedir olur...*

Şüphesiz bugünkü sermayedar teşkilatı içinde, bütün istihsal vasıtalarını yed-i inhisarında tutan sermayedarlar hürriyetlerinden asgarî fedakârlıkta bulunmalarına mukabil azamî iktidar vasıtalarına maliktirler... Hâlbuki içtimaî servetleri meydana getirenler hürriyetlerinden azamî fedakârlıkta buldukları halde asgarî bir iktidar kabiliyetine malik oluyorlar. Bu garip mantıksız hal, cemiyetin gayr-i adil ve gayr-i insanî esaslar üzerine kurulmuş olmasından ileri geliyor. Sa'yı sermayenin hâkimiyet ve esaretinden kurtaracak ve bütün irsî ve kesbî imtiyazlara hatime çekecek olan sosyalist cemiyetinde, hemcinsinin sa'yını istismar hürriyetinden mahrum olan fertler, hayatlarını çalışarak kazanmaya mecbur olacaklardır. Fakat cemiyete lazım ve faydalı olan işlerden hisselerine düşen kısmı yaptıktan sonra, parasız olarak, tramvay, vapur, şimendiferlerde seyahat etmek, tiyatroya, konsere gitmek, müzelerde âsâr-ı nefiseyi temaşa etmek, hülâsa maddî ve manevî arzularını ve zevklerini yerine getirmek iktidarına malik olacaklardır. Yani o zaman hürriyet, boş, mücerret bir kelime olmaktan çıkarak herkes için canlı bir hakikat olacaktır.

* * *

Bu “hürriyet” meselesini, daha şümüllü ve esaslı bir surette tetkik edecek olursak görürüz ki: kâinatta hiçbir şey, hiçbir mevcut, mutlak surette serbest değildir. Her şey zarurîdir, kâinatın bütün aksamı yekdiğerine merbut olduğu gibi bütün mevcudat arasında sıkı bir tabiiyet-i müteakabile vardır. Hayvanat-ı süfliyeden âliyeye doğru yükseldikçe bu tabiiyet-i müteakabile ziyadeleşmektedir. Çünkü onların üzerine icra-yı tesir eden ve onları tadil eyleyen ecnebi unsurlar daha çok ve mütenevidir. Çünkü mevcudun hissiyat kabiliyeti ziyadeleştikçe kendinden hariç olan bütün şeylerin kendi üzerine tesiri de ziyadeleşir. Şu itibarla denilebilir ki; âlem-i uzviyatta terakki; muhite muhalefet ve mukavemetle, yani hürriyet ve muhtariyetle makûsen mütenasiptir. Hayvanatın en yüksek ve en mükemmel zümresini teşkil eden insanlar için de başka türlü değildir. Hayvaniyetten henüz kurtulan insanlar, vahşiler ve çocuklar, fiil ve

hareketlerini münhasıran kendi şahıslarında ararlar. Yani burjuvaların telakkilerine göre azamî hür ve müstakildirler... Hâlbuki insanlar behimiyetten çıkarak insanlığına doğru yükseldikçe ve çocuklar yaşça ilerledikçe, hareketlerinin saiklerini, kendilerinin haricinde, içinde yaşadıkları ve idrak ettikleri muhitlerden alır... Ve bi'n-netice daha az bir hürriyet ve muhtariyetle hareket ederler.

Cemiyet-i beşeriye de iptidaî teşekkülünden bugüne gelinceye kadar geçirdiği safahatta, daima muhtariyet ve istiklal-i tamdan teavün ve tabiiyet-i mütekabileye doğru gitmiştir... İlk zamanlarda "aile" azamî muhtariyet ve istiklale maliktir. Yani, kendi haricindeki diğer insanların ve grupların müdahalesi olmaksızın azasının cinsî, iktisadî ve ahlakî revâbit ve münasebatını hâkimane ve mutlak bir surette tanzim ve tahdit eder. Aile grubundan "aşiret" veya "kommün" grubuna doğru yükseldikçe aile, eski muhtariyet ve hürriyetinden büyük bir kısmını kaybeder, "aşiret" veya "kommün"ün daha umumî olan menfaatine tâbi olur. Aynı suretle "vilayet" veya "millet" grupları tahakkuk ettikleri zaman, aile ve kommünleri teşkil eden bütün fertlerin revâbit ve münasebatı mahallî veya millî bir surette tanzim edilmeye başlanmıştır. Yani hülasaten denilebilir ki: cemiyetlerin tekemmüllerinin her safhasına her içtimaî terakkiye, grupların daha az bir derece-i hürriyet ve muhtariyeti tekabül etmektedir.

Bugün, bu şimendifer, telsiz telgraf, telefon ve tayyare asrında ise millî hudutlar devrilmiştir. Millî istiklal ve muhtariyet; menfaatlerin beynelmilel tabiiyet ve teavünü taht-ı tesirinde, gittikçe azalmaktadır. Bugün, artık hiçbir sahada kendi kendilerine kâfi gelemeyen memleketler yekdiğerlerinin maddî ve manevî yardımlarına muhtaçtırlar. Dünyanın bütün aksamı arasında, iktisadî ve ilmî öyle sıkı bir mütekebil tabiiyet hâsıl olmuştur ki, milletlerden birinin harabîsi, zarurî bir surette diğerlerinin de harabîsini mucip olmaktadır:

Dünyanın Cihan Harbi'nden sonraki vaziyeti bu iddiayı kâfi derecede teyit eder sanırız. Bunun için milletlerin istiklal ve muhtariyetini en büyük bir gaye olarak kabul eden "milliyet prensibi" müdafilerine, mazi adamları, mürteci nazarıyla bakmakta kendimizi haklı buluyoruz ve bu tetkikten muzdarip beşeriye için şu neticeyi çıkarıyoruz:

Cihan Harbi'nin bütün dünyada tevlit ettiği sefalet ve fecaatlerin hakiki sebebi; mevcudiyetini gösterdiğimiz bu "beynelmilel tabiiyet-i mütekabile" hakikatini ve bi'n-netice beynelmilel teavün ve tesanüd mecburiyetini nazar-ı itibara almayarak her milletin - daha doğrusu her millet sermayedar ve politikacılarının - yalnız kendi millî!! menfaatlerine göre hareket etmeleridir.

Mevzuuma nihayet vermezden evvel bir sual-i mukaddere cevap vermek mecburiyetini hissediyorum:

Denilecek ki: "İnsanlar, medeniyet, ilim ve irfan vadilerindeki harikulade terakkilerine rağmen hürriyetlerinden gittikçe kaybetmişlerdir... Bu gidişle ihtimal bir zaman gelecek ki büsbütün esir olacaklardır. Ve bu devir, hiç şüphesiz, sosyalist cemiyetinin tamamıyla teessüs edeceği zamana tesadüf edecektir."

Evet, hürriyeti mücerret ve mutlak manasında aldığımızı göre bu itiraz doğru olabilir. Filvaki, bu nokta-i nazardan iptidaî insanlar, vahşiler, yirminci asır insanlarına nispetle çok daha hürdürler, yani akıllarına gelen şeyi yapmakta serbesttirler. Bugün olduğu gibi bir takım içtimaî takyidata, nizamata, inzibata tâbi değildirler. Fakat aynı suretle muhakkaktır ki bu

mutlak hürriyetleri, kendilerinin birçok mahrumiyetlere katlanmalarına, yalnız ve cahil oldukları için hayvanat-ı vahşiye ve tabiatın muhalif kuvvetleri karşısında titremelerine, ekseriya aç ve susuz kalmalarına, sefalet içinde yaşamalarına ve ömr-i tabiilerinden evvel ölmelerine mani olamamıştır... Fakat insanlar medenileştikçe, yani toplu bir surette yaşadıkça, ilim ve irfan sahibi oldukça kuva-yı tabiiyeye hâkim olabilmişlerdir ve bu suretle onları kendi lehlerine istihdam etmeleri neticesi evvelden yapmaya muvaffak olamadıkları birçok şeyleri yapmak iktidarını kazanmışlardır. Maalesef bu iktidarı bugün cemiyette hâkim olan sermayedar sınıfı inhisarları altına almışlardır. Bu tarz-ı idare içinde, fertlerin büyük bir ekseriyetinin tâbi olduğu takyidat ve tahdidat - ferdiyetçi ve liberal mütefekkirlerin iddiaları hilafına olarak - azamî dereceyi bulduğu halde hürriyet iktidarları hadd-i asgariye inmiştir ve onların sermayedarların imtiyazlarına karşı, hatta fiilî olmayan en ufak bir hücumları bile müthiş surette cezalandırılmaktadır. Bu bugün böyle olduğu gibi, sermayedarlık tarz-ı idaresi devam ettiği, yani cemiyet, soyanlar ve soyulanlar diye ikiye ayrıldığı müddetçe hep böyle kalacaktır.

Fakat bugün beşeriyet herkese hürriyet iktidarını verebilecek bir hale gelmiştir. Ve bunu beşeriyete temin edecek olan yalnız sosyalizmdir. Yalnız sosyalizmdir ki bugünkü şekli ve mücerret hürriyet yerine hakiki ve canlı hürriyeti ikame edecek, yani herkese hürriyet iktidarını verecektir.

Sosyalistler, daima hürriyetten bahseden fakat hakikatte ekseriyeti esaret içinde yaşatan burjuvaların hilafına olarak, hürriyet kelimesini politikacılara bırakacaklar, karın doyurmayan boş kelimeler, asla yerine getirilmeyen yaldızlı vaatler yerine, efrad-ı millete saadet içinde yaşamak, maddî ve manevî bütün insanî ihtiyaçlarını tatmin etmek iktidarını vereceklerdir. Sosyalistler, bu gayeye vasil olabilmek için, sosyalist cemiyeti tamamıyla teessüs edinceye kadar, ilk zamanlarda, say'ın sermaye, ilmin cehalet ve dalalet, faziletin ahlaksızlık üzerine hâkimiyetini istiyorlar... Burjuvalar hürriyet! diye cevap veriyorlar. Sosyalistler, teşkilat, arzu ile kabul edilen inzibat, herkes için mecburî sa'y... diyorlar, burjuvalar yine "hürriyet" diye cevap veriyorlar. Evet, sermayedarların hürriyetlerini müdafaa etmekte hakları vardır. Filhakika sosyalist cemiyetinde açıklıktan ölen çocuklar, kadınlar, hastalar ortasında israf ve sefahat yapmakta kimse serbest olmayacaktır; milyonlarca işçiler, karanlık fabrikalarda, kış yaz durup dinlenmeden, cüzî bir ücret mukabilinde çalışırken bir takım tufeyliler yaz mevsimini deniz kenarlarında, kış mevsimini İsviçre dağlarında geçirmekte hür olmayacaklardır. Hiç kimse, kumarda, borsada yüz binlerce lira kazanmakta hür olmayacaktır... Beş on insan milyonlarca insanın fikirlerini zehirlemek, onları aldatmak hürriyetinden mahrum olacaklardır. İşte bunun için sosyalizm, sermayedar hürriyetinin ölümüdür. Sermayedar hürriyeti ise işçilerin esaretidir. İşte sermayedarlar, bunun içindir ki bu kadar kuvvet ve şiddetle diğer şeyler gibi inhisara aldıkları "hürriyet" namına sosyalizme ve sosyalistlere hücum etmektedirler...

İşte sosyalistler hürriyeti böyle anlıyorlar. Makalemi meşhur Fransız sosyalistinın şu sözleriyle bitirmek istiyorum:

Ne yaptıklarını ve kimin için çalıştıklarını bilen sosyalistler sermayedarlara ve bütün bu "hürriyet-i mutlaka" Donkişot'larına cemiyetten, ailelerinden arkadaşlarından, refikalarından... uzaklaşmalarını ve Robenson'un yanına gitmelerini tavsiye ederler... Orada hür, fakat gayr-i muktedir olacaklardır.

Fakat Robenson bir masaldır...Hakikat, geniş halk kitlelerinin maddî ve manevî esaretidir. Ve ancak sosyalizmdir ki bugünün esir ve sefil insanlarına hürriyet ve saadet iktidarı getirecektir.

Sadrettin Celal

TÜSTAV

HALK VE SANAT

Halk dediğimiz zaman kimleri kastediyoruz? Ve sanat nedir?

Ekseriya sırf kelimelere verdiğimiz manayı layıkıyla tarif etmediğimizden, ifade etmek istediğimiz fikir, muhtelif kariler tarafından, muhtelif tarzlarda anlaşılıyor; ve bazen yazarken hiç tahmin ve tasavvur edemediğimiz tefsirleri mucip oluyor.

Ben bu mahzuru bertaraf etmek için geniş halk kitlelerini hakiki kadroları içine koyduktan sonra, onların sanatla olan alakaları hakkında düşündüklerimi tespit edeceğim.

Fakat evvela sanatın mahiyeti ne olduğunu ve ne gibi eserlerin, eser-i sanat ıtlakına seza olduklarını izah edelim:

Her asır, heyet-i mecmuasıyla, kendisini cezbeden bir hedefe doğru yürür. Kendine mahsus temayülleri, içtimaî arzularının önüne durulmaz bir cereyanı ve bunlara uygun fikrî vecd ve heyecanları vardır. “Asrın şekl-i ruhanîsi”ni bu amiller husule getirir. Sanat; asra hâkim efkâr ve hissiyat-ı beşeriyeyi, bedîî hislerimizi okşayacak sevimli ve cazip şekillerde; kelimelerin, hatların veya renklerin vezin ve ahengiyle ifade etmektedir... Ve asrın şekl-i ruhanîsi tabir ettiğimiz kalıba giren sanat ancak payidar olabilir.

Eser-i sanat ölmüş senelerin gölgeleri içinde, düşüncelerimizin, âdetlerimizin ve ümitlerimizin hakikatini keşfetmek imkânını, yarının müverrihlerine bahşeden, ati için rezk edilmiş, bir hatırat uyandırıcı abidedir; bunun için bizden sonra baki kalması lazım gelen bütün hatıratı ihtiva etmelidir. Sanatkârlar bu fikirlerin, malumatların ve itiyadat-ı beşeriyenin tekâmülünden doğan muhitin tesiratıyla meşbu oldukları nispette, insanların davasına sadık kalmış olurlar.

* * *

Böyle yüksek bir eser-i sanat karşısında, bir iddiaya göre, insanlardan yalnız mümtaz bir zümre heyecana gelmek, ince bir zevk duymak istidadına maliktir. Bu iddiada bulunanlar bu zümreyi cemiyetin havas sınıfından ibaret zannediyorlar. Nazarlarında avam namı altında cem ettikleri geniş halk kitleleri behre-i sanattan tamamıyla mahrumdur. Bu suretle maişet şartlarındaki pek bariz tefavütlere müstenit ve iktisaden gayet doğru olan içtimaî tasnifi, bu ruhî meselenin mütalaasında da, müthiş bir galat-ı rüyetle kabul etmiş oluyorlar. Umumiyet üzere halk denildiği zaman, hatıra gelen, cemiyet münasebatına ancak, maişet derdinin tehvini için mecburî olan nispette karışan ve büyük bir ekseriyeti cehalet karanlıklarında yüzen tekmil yoksullar sınıfıdır. Burada tecanüs aramak abestir; bugünkü cemiyetin kuruluşu icabı, türlü türlü insan numuneleri aynı hayat şartları altında bir araya toplanmıştır. Maddî sebeplerin doğurduğu fakr ü zaruret ve sefalet içinde geçinmekten gayri vech-i müşabehetleri olmayan bu biçareler yakından tetkik edilecek olursa hassasiyet ve zekâ itibariyle aralarında pek mühim farklar bulunduğu görülür.

Aynı hal havas sınıfı için de vakidir. Ruhî kabiliyet ve zekâlarına nazaran burada da türlü türlü insanlara rast gelinir. Entrikalarla ve hususi bir maharetle, hükümet makinesinde, kendilerine yüksek bir mevki temin edenler; sanayi, ziraat veya ticaret sahalarında, yine hususi bir maharet ve açıkgozlülükle ve talihin müsaadesiyle büyücek bir servet biriktirmeye muvaffak olanlar; bu gibi kimselere hoş görünmek ve yordakçılık etmek sayesinde zengin müşteri ve

hamilere malik olan serbest mesalik ashabı ve sanatkârlar; bu saydığımız zümrelerin topladıklarını hazırdan yiye miras yedilerdir..

Ferdî ve ruhî kıymetleri itibariyle bu tasnife psikolojyaî bir ehemmiyet vermek nasıl mümkün olur?

Çünkü iktisadî şerait bir tarafa bırakılacak olursa bu esasen bir tasnif bile değildir. Servetiyle mümtaz sınıfına mensup olanlar da, bila-istisna halk içinden çıkmıştır; servet iddihar edebilmeleri, sadece bir talih ve açığözlülük işidir. Bolluk ve haylazlık içinde faydasız bir ömür geçirmekten münbais bazı iğrenç seyyiâtan maada, kibar ve zengin sınıfın tek mil mesavi ve meziyatı halkınkilerdir.

Bunlarda daha yüksek kabiliyetler farz etmek için, sanat heyecan ve aşkının, baklava ve börekle beslendiğini; eser-i sanatın leziz yemekler yemek suretiyle vücuda getirildiğini kabul etmek mecburiyetindeyiz. Gerçi bir de tahsil ve terbiye meselesi var; fakat sanat bahsinde gerek yaratış, gerek anlayış itibariyle— bunun ne kadar küçük bir tesiri olduğunu hepimiz biliriz ve tarih, bize, büyük sanatkârların şecerelerinde âlimler, dâhiler ve sanatla uğraşmış büyük şahsiyetler göstermiyor. Bilakis meşahirin tercüme-i hallerini karıştıracak olursak mesela Beethoven gibi, en büyüklerinden ekserisinin en aşağı halk tabakalarından yükseldiği görülür. Sonra çok defa, şehir mekteplerine tesadüfen gelen fakir köylü çocuğunun; ve herhangi himaye sayesinde giren işçi yavrusunun; batınlardan beri tahsil ve terbiyeye mazhar olmuş aile çocukları arasında, en birinci mevkileri işgal etmeye muvaffak olduklarına şahit oluruz.

Bu müşahedeler gösteriyor ki, zekâ ve hassasiyetin derecesi meselesi terbiye ve tahsilin veraset tarikiyle basit bir tarzda evlada intikali meselesine irca olunamaz. Bundan daha pek muğlak bir bahis karşısındayız. İzdivaçların tesadüfüne, atavizm hadisatına bağlı ve henüz tetkiki mümkün olmamış birçok avamilerin taht-ı tesirinde bulunan bir maneviyet-i beşeriye mevzubahistir.

* * *

Hâkim sınıfa mensup bir anaya, babaya veya cedde muhtaç olmayan sanatkâr, asgarî bir ilme malik olmak mecburiyetindedir. Hâlbuki, eser-i sanatın manasına nüfuz etmek ve temasından bir zevk-i bedîî duymak için - eğer bu, yazıldığı gün, yalnız birkaç meslektaş tarafından okunup anlaşılan bazı şiirler gibi bir sanat oyunundan ibaret değilse- hasebin nesebin bir hükmü olmadığı gibi, bizce, ilim ve fennin de lüzumu hemen yoktur. Bu öyle hem-zad bir haslettir ki, inkişafı, cüzî küllî bir harsı icap ettirse de, malumat iktisabından müstağnidir. Pek büyük bir hürmetle yâd edilen âlimler tanıyoruz: sanatının en rakik bir çiçeği, bir şaheseri yanından, lakayt ve camid geçip giderler. Ve şu muhakkirane bir eda ile halk dediğimiz, kitle içinde nice şahsiyetler var ki, nefis bir eserle karşılaşıncı, bütün mevcudiyetlerinin sarsıldığını hissederek. Mesela her akşam iş dönüşü, yolları üzerindeki Yeni Cami veya Süleymaniye gibi mimarî abideleri önünde, beş on dakika, lal ve hayran, tevakkuf etmeden evlerine dönmeye razı olmayan müteaddit ameleler biliriz.

Sonra sanat dostu ve hamisi geçinenlerin birçoğunun samimiyet ve hassasiyetlerinden biz şüphe edeyiz. Pek yüksek bir kıymeti haiz olan bir ekalliyet istisna edilecek olursa mütebakisinin sanata merbutiyetleri görenek, siyaset, kibir ve nahvet gibi saikler ilcasıyla, âriyet takınılmış bir tavırdan ibarettir. Eser-i sanatın taklidini para kazanmak için meslek edinen

sanatkâr tellalların elinde asar-ı nefise meraklısı Amerika milyonerlerinin nasıl maskara oldukları; harpten evvel Louvre Müzesi'ne en zengin koleksiyonlardan birini hediye eden, aynı isimdeki mağazaların sahibi müteveffa Şoşar [?] gibi kimselerin nasıl bazı kudretli şahsiyetlerin elinde ve telkinleri altında hareket ettikleri herkesin malumudur.

Asar-ı nefise ile alakadar görünenlerin ahval-i ruhiyesine nüfuz etmek istiyorsak, bir müzeyi, bir sanat meşherini ziyaret edelim. Etrafımızda dolaşan kibar sınıfa mensup zairler içinde büyük ekseriyetinin, sırf modaya riayetkâr olmak, filan saat orada görünmek için geldiğini anlamakta gecikmeyiz. Nefis bir tabloyu, güzel bir heykeli, zarif bir gümüş-kârî veya dantelâyı seyrederken her birinin fikri bir başka yeredir. Biri borsadaki spekülasyonu, bir diğeri fabrikasındaki amele grevini, şu beriki metresiyle olan randevusunu; bir hanım dostundan almak ümidinde bulunduğu inci gerdanlığı; bir diğeri kızı için gözüne kestirdiği zengin kocayı zihninden geçirir. Geçerken işitilen tek tük kelimelerin delaletiyle bunun farkına varmak pek kolaydır.

Bu sahtekâr sanat muhiplerinin arasında, bayramlık esvaplarıyla, münhasıran yüksek bir gıda-yı ruhî bulmak arzusuyla gelen, yoksul insanların, gayr-i mağşuş insanlık hisleriyle, güzelin huzurunda duydukları vecd ve heyecan ne kadar saf ve ulvîdir. Ve bu müşahede, diğerk manzaradan iğrenen kalbimize ne büyük kuvvet ve ümit verir.

* * *

Hazırlıksız, yarı cahil halkın sanata ne derece alakadar olduğunu ve onun muvacehesinde ne büyük bir haz duyduğunu ispat eden bir saha varsa o da tiyatro sahnesidir. Avrupa'da en meşhur ve en güzel klasik eserlerin, halk için yapılan temsillerinde, bedayiye bigâne addedilen hazırûn, hakiki bir zevk ve dikkatle bunları takip etmiş; en gizli inceliklerini, nüktelerini his ve takdir alaimi göstermiştir.

Tahsilden mahrum kalmış olanlar, meftur oldukları sezilen kabiliyet sayesinde, eşkâlin hüsn-i imtizacını gözleriyle ve okuyamadıkları eserlerdeki vezin ve ahengi samialarıyla takdir etmeye muktedirler. Teknik cihetlere ve teferruata bila-lüzum ehemmiyet vermek itiyadında olan havassa nazaran; uryan ruhuyla bir temsile iştirak eden halk, asıl eserin esasını ve canlı noktalarını daha şiddetli bir tarzda hissetmek faikiyetine maliktir.

Rusya'da son seneler zarfında yapılan tecrübeler, bu nokta-i nazarı takviye edecek gayet calib-i dikkat neticeler vermiştir. Halk, müzeler, hususî asar-ı nefise koleksiyonlarını ziyaret ve tiyatroları takip hususunda büyük bir rağbet ve tehalük göstermiş; cihan-şümül şöhreti olan büyük klasiklerin eserleri her zamandan ziyade okunmuş ve halk kitlelerinin derinliklerinden, güzel eserler yaratan sanatkârlar zuhur etmiştir.

Bilfiil anlaşılmıştır ki hakiki sanat haricinde, halka mahsus, kaba ve iptidaî bir sanat halk etmek hülyasını takip edenler, ya zevk-i selimden mahrum kimselerdir; yahut da halkın ahval-i ruhiyesinden tamamıyla bî-haberdirler. Bu tasavvur sadece bir ütöpidir. Hüsn-i tabiat sahibi olan herkesin beğendiği yalnız bir sanat vardır. Halkın sevebileceği, mutlak bir kıymeti haiz olan ancak bu sanattır.

Eserlerini ifrat derecede incelemek ve müphemleştirmek suretiyle, sanatı kendi gölgesi haline getirenlere gelince bunlar nihayet halka susamış olduğu mayiden, içinde bir damla bile bulunmayan boş bir billur bardak arz etmiş oluyorlar. Bir zamanın sihir-âmîz ve ledünnî

edebiyatı mahiyetinde olan bu gibi eserler, müteakip nesillerin sanat meraklılarını bile alakadar etmez; kari ve müdekkikleri yalnız ve yalnız tarih-i sanat ve edebiyat mütehasıslarına inhisar eder.

Hakiki sanat tez veya geç halkın anladığı ve tetvic ettiğidir. Bu hükümden hariç kalanlar ya gayr-i kâfidir veya lüzumundan fazladır...

10 Temmuz 922

Doktor

Şefik Hüsnü

TÜSTAV

TÜRKİYE VE İÇTİMAÎ HAREKET

İçtimaî hadiseler, iktisadî amillerin mahsulleridir. Ve her hadise-i içtimaiye, muayyen şerait-i iktisadiyeyi haiz muayyen vasatlarda vukua gelir. Bütün ihtiyaçlarını yalnız başına temin ederek ayrı ayrı yaşayan insanlar, zamanla her ferdin artık bütün bu ihtiyaçlarını yalnız başına temin edememesi ve kendisini muhât mehâlikten tek başına hakkıyla korunamayarak fenaya mahkûmiyeti ve ilh... gibi zaruretlere sevkiyle bir araya gelmişler, müteferrik kuvvetler umumun nef'ine en iyi bir surette hadim olacak tarzda tevhit (en basit şekliyle iş bölümü) edilmiş ve bu ilk iktisadî zaruret kabile hayatını tevlit etmiştir. Feodal cemiyete buhar makine kuvvetinin girmesi, zenginlerin, orta hallilerin kendilerini muhât sıkı çemberleri, kuyudatı kırarak derebeylerle asilzadelerin bütün tazyikat ve soygunlarından, vaz eyledikleri kuyuddan azade serbestçe faaliyet ihtiyacını duymaları, asilzade ve servet sahiplerinin muzaaf tazyik ve soygunlarının da köleler ve fakirler için artık gayr-i kabil-i tahammül bir devreye girmesi burjuva cemiyetini doğurmuştur. Burjuva hâkimiyeti teessüs ettikten ve bütün sürat ve şiddetiyle serbest rekabet temin edildikten sonra makineler dev adımlarla tekâmül, intişar ve taammüm eylemiş; sermaye tekâsüf ve temerküz ederek küçük işletme mevkiini büyük işletmeye terk etmiş ve bütün bunlar ise işleyen ve çalışan müstahsil sınıfın esaretinin eski kölelikten de feci ücret esareti şeklinde devamını; orta halli, küçük sanayi ve ziraat erbabının sukut ve mahvını ve bi'n-netice yoksul ve ecîr sınıflarının her gün biraz daha kabarmasını ve sefaletlerin de gittikçe derinleşmesini tevlit eylemiş ve bu avamil ve tezahürlerle birlikte her yerde içtimaî hareket baş göstermiştir. Binaenaleyh hareket-i içtimaiye sermaye, büyük işletme ve bi'n-netice doğan proletarya kitlesinin bir mahsulüdür. Bu hadise ve hareketlerin tezahür ve cevelanı her yerde bir ve aynı sebeplerin tesiriyledir. Ve bunda şark ile garbın, Avrupa ile Asya'nın farkı yoktur. Mevcut fark, ancak bu muhtelif içtimaî hadiseler sahne olan mahallerdeki iktisadî şartlar ve içtimaî vasatlar arasındaki farklılardan başka bir şey değildir.

Bu küçük mukaddimeden sonra asıl mevzubahis etmek istediğimiz Türkiye içtimaî hareketine avdet edeceğiz.

Türkiye'de içtimaî hareket mevzubahis olabilir mi ve bir içtimaî hareket mevcut ise buna sahne olacak sağlam vasat neresidir. Ve bunu müessir ve nafiz bir kudret haline ifrağ için müsait şartlar mevcut mudur? Bu suallerin cevaplarını doğru olarak verebilmek, Türkiye'nin esaslı bir içtimaî ve iktisadî tetkikine mütevakkıftır. Bu vadideki ilmî tetkiklerin yok denecek kadar nedreti ve çoğunun pek basit ve ekseriya yanlış esaslara ve malumata istinat etmiş bulunması, istatistik yoksulluğu böyle bir tecrübeye girişmeyi cidden müşkül kılmaktadır.

İktisadî inkişaf nokta-i nazarından Türkiye hiçbir veçhile vahdet göstermez. Değil yekdiğerinden pek uzak iki mahal, hatta birbirine komşu iki köy, iki sancak bile ekseriya çok bariz farklarla yekdiğerinden ayrılırlar. Bir kurûn-ı ûlâ köyünün birkaç saat ilerisinde kurûn-ı vustâ şehrine ve keza bir kurûn-ı vustâ kasabasının birkaç gün berisinde son devrin buharlı, makineli ve uçuk benizli işçileriyle bir yirminci asır şehrine tesadüf edilebilir. İstihsal Mısır'ın kumlu topraklarına bile hükmünü geçiremeyen sabanlarla yapıldığı gibi traktörlerin ezici homurtularına tıflâne bir itaat gösteren yerler de var. Bu memlekette henüz bedeviyet ve kabile hayatı geçirilen yerler bulunduğu gibi kapitalist tarz-ı istihsalinin hükümran olduğu mahaller de nazar-ı dikkate çarpar.

Bu kadar farklı parçaları ihtiva etmesine ve bu kadar mütenevvi edvara tekabül ve şerait-i iktisadiyeyi haiz simalar arz etmesine rağmen Türkiye’de şöyle böyle aynı inkişaf-ı iktisadiye tekabül eden ve müşterek şeraiti haiz bulunan üç muhtelif kısım, üç muhtelif vasat nazar-ı dikkati celp eder:

1- Tamamen ziraî devreye bile girmeyen bir iktisat manzarası arz eder. Kürdistan ve havalisi bu kısmın en iyi bir numunesidir. Henüz devr-i bedeviyeti atlamadık birçok yerleri olan bu havalide halk toprağa gayr-i merbut, ekseriya göçebe hayatı sürer. Pek çok kısımlarında köy hayatı bile henüz başlamamıştır. Sekenesinin işgalâtı, bu vaziyet icabı, ziraattan fazla hayvan, at yetiştirmedi. Şeyhlerle beylerin keyfî idareleri her şeye hâkimdir. Halk çalışır, eker, mahsul idrak eder; bey veya şeyh, kendi debdebe ve saltanatı, ev halkının sefahati, hudutsuz dalkavukları ve huddâmı ve nihayet devlet vergisi için idrak edilen mahsulün hemen hepsini, 4’te üçünü alır, çalışan kitleye bir kuru ekmek bile kalmaz. Bu kısımdaki halkın en büyük varlığı, onu hiç bırakmayan cehalet-i mutlakadır!.. Daha iyi soyulabilmek ve daha kolaylıkla ezilebilmek için kasten cahil bırakılan, pek dûn ve fena bir hayat süren, adeta çalıştırılıcı hayvandan farklı olmayan halk, reislerine bir mabut gibi hürmet ve itaat ederler. İstihsal en basit şekliyle cereyan eder ve ekseriya pazar için değildir. Fazla mahsul, beyler ve şeyhler tarafından kazdırılan büyük kuyulara vazedilir ve orada mürur-i zamanla çürür. Her nevi yollardan mahrum olan bu havalide makine namına bir şey bulmak imkânsızdır. Nakliyatı, hayvanların sabur omuzlarına münhasırdır.

2- Köy iktisadiyatının hükümran olduğu mahaller bu kısmı teşkil eder. Bu havalinin gayet geniş arazisi pek az nüfusun faaliyetine inhisar etmiştir. Bu kısmın büyük ekseriyetini, ebedi bir yoksulluk ve mahrumiyetten başka bir nasibi olmayan küçük arazi sahipleri teşkil eder. Küçük sanayi erbabı ile proletarya zayıf bir teşekküle maliktirler. Binlerce sene evvel Mısırîlerin vasıta-i istihsaline tekabül eden karasabanla çalışmakta ve istihsal yapmakta ısrar ve taannüt eden küçük işletme; feodal devlet, köy mütegalibesi, muhtekirler, haricî ve dâhilî sermaye ve ilh...nin bî-aman bir soygun ve tazyikine maruzdur. A’şar vergisi unvanını taşıyan muhtekirler yağması ve vergiler fakir ve orta halli halkın sırtından hiç eksilmeyen ve onu daima zayıflatan birer sülüktür. Sakinlerinin ihtiyaçlarını ekseri cihetlerinde, daha henüz yel değirmenlerinin temin eylediği bu kısımda öteye beriye serpilmiş birkaç su değirmenine ve pek ender muhitlerde de buharla işleyen değirmenlere tesadüf edilir. Hemen her evde bir dokuma tezgâhı, ailenin giyim ihtiyaçlarını tatmin için daima faaliyette bulunur. Ötesine berisine birkaç fabrika taklidi imalathanenin serpildiği bu toprakları çiğneyip geçen demiryolu boyunca kurulmuş bazı küçük tamirhaneler ile pek iptidaî usul ve vasıtalarla işlenen Keskin, Ergani gibi maden ocaklarından başka sınaî müesseselere tesadüf edilemez. Hemen münhasıran arpa, buğday istihsal edilen ve ihracatı meyânında mahsulât-ı hayvaniyesi de büyük bir mevki işgal eden Vasatî Türkiye, muntazam yollardan mahrumdur. Demiryolundan gayrı esaslı ve yegâne nakil vasıtası beygirler ve develerle iptidaî bir şekil gösteren yekpare iki tekerlekli kağrı adlı öküz arabaları ve yaylılardır. İhracatı istihsal membalarından pek uzak, uzun ve binaenaleyh pek pahalıya mal olan kağrı – demiryoluna inhisar ettiği için uzak yerlerinin mahsulleri ekseriya ihraç edilemeyerek çürümeye terk edilir. Yeni, müterakki ziraat, mevcut yerli ve ecnebilere ait bir iki çiftliğe münhasırdır. Köyler yekdiğerinden saatlerce uzak; zaten küçük olan köyün ağıllardan ve kovuklardan farksız evleri de pek dağınık ve müteferriktir. Jandarma,

tahsildar ve faizci ile banka, çiftçinin beynini daimî surette kemiren birer kartal ve askerlik onu daima hayattan tecrit eden bir mezbahadır.

3- Ziraatta büyük işletmenin hâkim olduğu, sanayinin şayan-ı ihmal olmayacak derecede inkişaf eylediği Garbî Türkiye ve şimal ve cenup sevhilini ihtiva eden her cihetten büyük nehirlere sulanan fevkalade mümbit topraklar bu kısmı teşkil eder. Burada halk toprağa daha fazla sıkışmış, nüfus daha ziyade tekâsüf etmiştir. Küçük işletmeyi tamamen esaret ve nüfuzu altına alan büyük işletme ziraatta 10-50 işçi çalıştıran çiftlikler suretinde görülmektedir. İzmir, Balıkesir, Bursa, İzmit ve İstanbul havalisinde mevcut büyük ziraî işletme Trakya'da daha bariz bir şekil alır. Bu kısımların büyük arazisi arasında en mümbit ve mahsuldar yerleri işgal eden çiftlikât-ı hümayuna büyük bir mevki ayırmak lazımdır. Gündelikle çalışan geniş bir ziraat proletaryası yanında yardımcılık suretiyle büyük arazi sahiplerine, muhtekirlere bir soygun ve istismar sahası teşkil eden büsbütün topraktan mahrum ve cüzî toprak sahibi vâsi bir yarım proleter kitlesi vardır. Ve bunlar bütün ömürlerini ekseriya hayatlarını temine na-kâfi bir lokma kuru ekmeği alabilmek için zengin sınıfların tezyid-i servet ve istismarına hasrederler. Askerliğin ifnâ edemediği vücutlar, tahammülfersa tazyik ve yoksullukların bâr-ı elîmi altında - yine yüksek sınıfın soktuğu ve aşıladığı - bin türlü hastalıkların pençe-i kahrında mahvolurlar. Hükümet kuvveti; çiftlikât ashabının, mütegalibe ve faizcilerin en tabî bir müttefiki, ecnebi sermayesinin en emin bir icra vasıtasıdır.

Denizler etrafında toplanan ve sahillere daha yakın bulunan bu yerlerde yollar diğer iki kısma nazaran daha çok ve muntazam, demiryolları daha mebzuldür. Kısa karayollarının nihayet bulduğu limanlar arasındaki nakliyat, tabîi kuvvetlerin tahrik eylediği yelkenliler, küçük motorlar ve büyük vapurlarla temin edilir. Denilebilir ki bu vâsi ve müteferrik kısımlar, deniz ve deniz yollarıyla bir araya toplanmış ve yekdiğerine ilsak edilerek bir küll haline ifrağ edilmiştir.

Arpa, buğday ve ilh...den başka pamuk, incir, üzüm, palamut, haşhaş, zeytin, ipekçilik ve mahsulat-ı ziraiye her sene biraz daha çoğalan ehemmiyetli bir sanayi-i ziraiye faaliyeti tevlit eylemiştir. Taraf taraf 5-10 kişilik nihayetsiz imalathane el tezgâhları, 50-500 işçi çalıştıran birçok fabrikalar teessüs ve teşekkül etmiş ve her tarafa dağılmış ve bu vaziyet yüz binlerle ölçülen pek dolgun bir proletarya kitlesi doğurmuştur. Makinelerin ziraatteki tatbikatı gittikçe ehemmiyet kazanmış ve en ücra köşelere kadar sokulmuştur. Buhar kuvveti birçok taraflarda köylere kadar girmiş ve 1-5 işçi çalışan ve köylünün öğütmek üzere getirdiği mahsulünden 1/5 - 1/8 nispetinde ücret-i ayniye almak suretiyle müthiş bir soygun yapan buhar değirmenleri ta köylere kadar sokulmuştur. Diğer cihetten Türkiye'nin en mühim kömür ocaklarıyla diğer madeni hemen tamamen bu mıntıkada toplanmıştır. Bunlardan maada yerli ve ecnebi sermayeli birçok sınaî müesseseler ve pek çok devlet müessesat-ı sınaiesi buralara - bilhassa İstanbul ve muhitine - sınaî bir sima verdirmekte, bacalarından dumanlar saçan fabrikaları, büyük mebanisi ve imalathaneleri, muazzam bir işçi kitlesi ve pek faal hayatlarıyla büyük şehirler bunu itmam ve ikmal eylemekte, limanlarının faaliyeti, ticaretin bilhassa buralarda tekâsüf eylemiş bulunması, hariç ve az miktarda yerli sermayenin hemen münhasıran buralarda toplanmış olması ve ilh... bu kısmı diğerlerinden pek farklı bir surette ayırmaktadır.

* * *

Görülüyor ki, Türkiye’de içtimaî hareketi tevlit eden içtimaî ve iktisadî şartları haiz bir vasat vardır ve bu saiklerin zaruretiyledir ki, yirmi seneyi müteceviz bir zaman evvel, velev ki gayr-ı şuurî olsun, bir işçi hareketi doğmuştur ve bu hareket-i içtimaiye bugün biraz daha şuurlanmış ve kuvvetlenmiş olarak mevcuttur. Yine bunun içindir ki, bu hareket-i içtimaiye birçok burjuva muharrir ve şarlatanlarının iddiaları gibi katiyen gayr-ı tabii, bir veya müteaddit kimselerin sunî bir eseri değil, bilakis zarurât-ı iktisadiyenin gayr-ı kabil-i içtinap bir netice-i tabiiyesidir. Bu hareket zarurât-ı iktisadiyenin bir netice-i tabiiyesi olduğu içindir ki, onu zayıf düşürmek, ızlâl ve iğfal, istikametini tebdil, tazyik ve tevkif için herhangi taraftan olursa olsun yapılan bütün hareketler, sarf edilen bütün emekler ve takip edilen bin türlü usul ve vasıtalar iflas etmeye ve heba olmaya mutlak surette mahkûmdur. Bunlar ise diğer taraftan işçiye ve harekete biraz daha şuur ve pek çok kuvvet ve kudret bahşeden sebep ve saiklerle dolu bir membadır.

İzahatımızdan istidlal eylediğimiz diğer bir netice Orta Türkiye’nin hareket-i içtimaiye için zayıf bir vasat olduğudur. Buranın hususiyet ve ehemmiyeti, fakir ve orta halli mazlum sınıfın bütün arzu ve metalibini tatmin eden esaslı şiarlar etrafında toplanarak içtimaî hareketin zaferi için bir istinat kuvveti teşkil edebilmeye müsait olmasıdır. Diğer bir netice olarak Şarkî Türkiye’nin içtimaî hareket için gayr-ı müsait olduğu tezahür etmektedir. Buralarda yapılan bütün hareket teşebbüs ve tecrübelerinin akamete mahkûm kalmış bulunması da bunu müeyyiddir. Nihayet şunu da tayin edebiliyoruz ki, Türkiye hareket-i içtimaiyesinin merkez-i sıkleti garptadır ve bu, içtimaî inkılâbın zaferine kadar orada kalacak ve ondan sonra rehberlik yine Garbî Türkiye’nin olacaktır.

Türkiye’nin içtimaî hareketi de, bizim diğer memleketlerden pek farklı bulunduğumuzun her taraftan kasten sık sık tekrar edilmesine rağmen tıpkı diğer memleketlerde olduğu gibi başka bir taraftan sokulmaksızın bizzat işçi sınıfının kendisinden, içinde kıvrandığı tazyikler ve haksızlıklarla dolu yoksul ve sefil hayatından doğmuştur. Ve yine onun omuzları üstünde, onun kollarından aldığı kuvvet ve ilhamını kendi hayatından alarak ve onun dimağının çizdiği istikametle yürüyor, genişliyor ve aydınlanıyor.

Türkiye hareket-i içtimaiyesinin bundan sonra kat edeceği ve etmek mecburiyetinde bulunduğu merhale, kasten ihdas ettirilen arızî işçi ayrılıklarını, içtimaî hareketle alakaları olmadığı halde münhasıran hasis düşünce, hırslar ve menfaatlerle layık olmadıkları baş yerlere geçen yabancı, düzme muzır tufeylileri bertaraf ederek ve bütün sunî farkları kaldırarak işçi birliğini tesis etmek suretiyle sınıfı şuurun tamamen teessüsü olacak ve bu sınıfî şuurun arz ve izhar edeceği muazzam kudret, bu hareket vasatında mevcut ziraî proletarya ve yarım proletaryanın da iştirakini temin etmek suretiyle ikinci adımını atmış olacaktır.

Pek zayıf bir içtimaî hareket vasatı olan Orta Türkiye’nin bilhassa fakir ve orta halli sınıfının, çiftçilerinin tahammülfersa vaziyet ve mevkileri hareket-i içtimaiye rehberlerinin asla nazarlarından uzak kalmayacak bir ehemmiyet-i mahsusayı haizdir. Türkiye işçi hareketinin şuurulu rehberleri bu kısımda fakir ve orta halli köylü ve şehirlilerin bütün metalibini büyük bir dikkat ve nüfuzla tetkik ve tespit edecek, işçi sınıfı da bu metalibi kendi mücadele sahasına ithal ederek bu hamisiz ve kimsesiz sınıfın fiilî ve samimi rehberliğini deruhte eyleyecektir. Sahillerle birlikte Garbî Türkiye’nin pür-kudret şuurulu proletaryasının Orta Türkiye’nin vâsi mazlum ve yoksul halkıyla akdedeceği pek tabii ve hakiki müteakabil menfaatlere müstenit

ittihadın vereceği muazzam kudret, içtimaî inkılâbın zaferini idrakte en büyük amil olacaktır. Ve bu zafer, bugün hareket-i içtimaiyeye müsait şeraitten mahrum, büsbütün geri kalmış Şarki Türkiye mazlumlarının da asırlık boyunduruklarını kırdırtacak ve onları serbestînin mesut ufuklarına kavuşturacaktır.

A. C.

TÜSTAV

Serbest Sayfalar[*¹]

TARİHÎ MADDECİLİĞE GÖRE MİLLİYET

Tarihe bakarsak ekseriya millî cereyanlarla beraber iktisadî cereyanların da mevcudiyetini görüyoruz: Tanzimatçılar millette vahdeti temin için iktisadî tekâlifte vahdeti evvel-be-evvel vazetmek isterlerdi (cizye, haraç, müsaderenin lağvı). Türk İmparatorluğu'na karşı reaya kıyımı millî bir hareket olduğu kadar iktisadî bir hareket idi. “Bu asır milliyet asırındır” cümlesini bol bol kullananlar “Bu asır iktisat asırındır” da diyebilirler. Bir asırdan beri insanların kısm-ı azamı iktisat ile millî hayat arasında kırılmaz bir bağ mevcut olduğunu kabul ediyorlar gibidir.. Kırım Muharebesi'nde Türkiye'yi müdafaa eden Daily News Türkiye'nin mahvedilmekten uzak olduğunu “çünkü ticaretinin terakki eylediğini” söylüyordu.

Daha yakından bakarsak iktisadî tekâmül ile millî temayüller arasında ne tam bir ahenk ve tevafuk, ne de katî bir zıddiyeti ilk nazarda göremiyoruz. Bazen iktisadî zaruretler, bazen millî temayüller galebe çalıyor: Kıbrıs ahalsinin ekseriyeti iktisaden İngiltere'ye irtibatını muhafaza etmeyi istemelidir. Fakat orada millî his galip olduğundan Yunanistan'a iltihak temayülleri kuvvetlidir. Eski Avusturya İmparatorluğu'nda Sosyalist Fırkası muhtelif millî cereyanlarla uyuşmaya ve kendini millî zümrelere taksim eylemeye mecbur idi.

Buna mukabil iktisadî alakanın millî hayatı yendiği de görülüyor. Mesela Afrika-yı Cenubî'de Boerlerle ecnebi amelenin sermayedarlara karşı ittihat eyledikleri vakidir. Sosyalistlerin umumiyetle kozmopolitizme meyyal olacakları kolaylıkla anlaşılır. Ekseriya hayatları kozmopolittir. Kendi vatanlarını terk ile başka memleketlere kaçmaya mecbur olurlar. Zaman zaman İngiltere, Fransa ihtilalciler için birer melce teşkil eylediler.

147 Komünist Beyannamesi'nin başlıca emri şudur: “Bütün memleketlerin işçileri, ittihat ediniz!” Yani insan için camia-i vahdet, vatan değil, iktisadî sınıftır.

Bu tarihte beynelmilel bir merkez teşkil olunuyor. İptidada, ilk adımlar atılırken bu beynelmilel merkezin ehemmiyeti var, fakat sosyalizmin ehemmiyeti çok değil. Fakat, garip hadise! - sosyalizm ehemmiyet kespedince, yani muhtelif vatanlarda sosyalizm teşkilatı büyüyünce beynelmilel merkezin ehemmiyeti azalıyor, nihayet son muharebe esnasında olduğu gibi isimden ibaret kalıyor.

Hülâsa bu asrın en büyük iktisadî cereyanı olan sosyalizm suret-i mutlakada milliyetin lehinde veya aleyhinde değildir. Birçok kimselerin (mesela Gökalp Ziya, Türkleşmek, İslamlaşmak, ilh... sayfa 45) zannettiği gibi sosyalizm alel-ıtlak milliyet düşmanı değildir.

Amelî sahada sosyalistlerin milliyet duvarının kâh ilerisinde kâh gerisinde vaziyet aldıkları görülüyor. Nazarî sahada “tarihî maddecilik” milliyet meselesini nasıl izah ediyor, millî cereyan hakkında ne hüküm veriyor?

Marx ve Engels milliyet temayüllerini iktisadî zaruretlerin mahsulü addediyorlar. Marx'ın Sermaye unvanlı eserinde ırk (millet) münasebatı ikinci derecede bir içtimaî amil olarak kabul olunuyor. İlk eserlerinde Marx'a göre milliyet hissi bir nevi hodkâmlıktır, fakat lonca veya sınıf hissinden daha umumî, daha saf (*reiner*) bir muhtevayı haiz hodkâmlıktır. Yahudilere dair yazdığı meşhur Gençlik makalesinde Marx Yahudi milliyetini bir nevi iktisadî

¹ [*] Bu nam altında intişar eden yazılar muharrirlerin şahsî fikirlerinin ifadesidir.

hodkâmlıktan ibaret görüyor. Keza Komünist Beyannamesi'nde (s. 11) görülüyor ki Marx'a göre siyasî merkezîyet sermayelerde merkezîyetin bir neticesidir. Sermaye teşkilatı millî vahdete müncer olur. Çünkü millî hükümet Marx'ın nazarında bir sınıf hükümeti; burjuva hükümetidir, sermayedar hükümetidir. Yine Marx diyor ki: "İşçiler vatana malik değildirlir. Binaenaleyh onlardan milliyeti nez' etmek, malik olmadıkları şeyi gasp etmek demek olur... Burjuvazinin tekâmülü, ticaret hürriyeti, âlem-şumul bir piyasa, sınaî istihsalatın aynı şekilde olması ve bununla mütenasip ahval-i hayatiye yüzünden millî hususiyetler ve tezatlar gitgide zail oluyorlar. Proletaryanın hâkimiyeti ile daha ziyade ortadan kalkacaklardır... Bir ferдин diğer bir fert tarafından soyulması ortadan kalktığı nispette bir milletin diğer bir millet tarafından soyulması da ortadan kalkacaktır. Milletlerin içindeki içtimaî sınıfların tezağıyla beraber milletlerin yekdiğerine olan düşmanlıkları da kalkacaktır."

Marx'ın vaziyetinde şayan-ı kayd bir nokta var. Onun nazarında millî mesele, hukukî - siyasî bir meseleden ibaret. Çünkü devlet ile milleti bir düşünüyor, milleti devletten ibaret görüyor. Marx'ın fikirlerini daha ilmî olarak ispata çalışmış olan Engels de aynı yolda. Hâlbuki millî cereyanda pek ehemmiyetli gözükten cihet, hars ve lisan safhası, tamamen ihmal olunuyor. Engels milliyetin bu safhasını da iktisadî tekâmüle ircaa çalışıyor. *Neue Zeit, Der Antheil der Arbeit an der Menschwerdung des Affen* unvanlı yazısında Engels'e göre lisan sa'yın tesiriyle tekâmül etmiştir. Fakat Engels biraz mütereddit gözüküyor. Lisanın menşei sa'yda mıdır? Buna dair fikirleri biraz müphemdir.

Tarihî maddecilik usulüne ve mebadisine sadık kalarak milliyet hakkında etraflı bir tetkik yapmaya çalışmış olan ve meseleyi mu'diliyetiyle kavramaya gayret etmiş olan başlıca sosyalist mütefekkir olarak Kautski'yi zikretmek lazımdır. 1887 ve 1897-1898 senelerinde *Neue Zeit*[*2]'da neşr eylediği silsile-i makalâtı burada nazar-ı dikkate alıyoruz.

Kautski milliyet meselesinin ehemmiyetini takdir ediyor. Milliyet, hissî - manevî safhası cihetinden, maddiye-i tarihiyenin münferit taraftarlarına göre bir hakikat değil bir vehim olmak lazım gelir. Kautski bu mütalaada değildir. Millî cereyan bir tarihî cereyandır, onun hakikatini de tarihe bakarak anlamak lazımdır. Ancak Kautski bu cereyanı maddî (yani iktisadî) olarak tefsir ediyor. Millî hayatın ilk derecelerini irae eden içtimaî heyetlerin tahaddüsü ya hariçî düşmana ya tabiata karşı müştereken hareket eylemek lüzumuyla izah olunuyor.

Asıl muasır millî cereyanı yaratan, eşya-yı sınaîye istihsalatının tezayüdüdür. Bir sınıf-ı mahsus, tüccar sınıfı teessüs etmiştir. Büyük ticaret merkezleri siyasî merkezlerin bulunduğu yerlerde teessüs eder, sonra bu merkezlerde tabiatıyla toplanan işçiler, esnaf ilh... vardır. İptidada şehirlerin hayatı kendi kendine mahdut gibi iken büyük ticaret bunun şeklini değiştirir. Netice: şehirler arasında, memleketler arasında rekabet. Mesela Kostantiniye'de Venedikli, Cenovalı ilh... tacirlerin rekabette muvaffakiyeti vatanlarının siyasî kudretlerine tabidir. Kautski diyor ki:

"Hariçî piyasada menafî tezağı millî tezağa inkılab eder ve aynı zamanda millî vahdet ve azamet cehdini tevlit eder. Vatan ne derece muazzam ve kuvvetli olursa tacirin memalik-i ecnebiyedeki kârı da o kadar fazla olur." Kautski'ye göre İrlanda milliyetperverliği iktisadî bir

² [*] Bu mecmualar koleksiyonu Darülfünun Edebiyat Fakültesi kütüphanesinde mevcuttur.

tezat hissinden ibarettir. Yine aynı müellif fikrini temin için en ziyade vatanperver olan kimselerin ecnebi memlekette yaşayan tüccarlar olduğunu söylüyor. Fakat bu cereyanın yalnız tüccar sınıfına değil, milletin bütün tabakatına da şamil olduğunu nasıl izah eylemeli; büyük milleti müdafaa için büyük ordu lazım. Mükellefiyet-i askeriyenin umuma teşmili millî cereyanı takviye eyler, bu sayede muasır milliyetperverlik halkın bütün sınıflarını ihtiva eyler. Bu his eski asilzadelerin “asabiyet-i kavmiyesine” benzemez. Çünkü artık çalışan sınıfın en aşağı tabakası bile millî hayattan hariç değildir: bu tabakayı teşkil edenler, eskiden olduğu gibi esirler değil hür (hukuken hür fakat iktisaden esir) proletaryadır. Millî sanayinin terakkisi aynı zamanda, umumî refah tevlit eylemek itibarıyla, amelenin menfaatini de temin eder. İşçi gündeliği artar... İngiliz amelesinin ecnebiye karşı İngiliz sermayedarıyla müttehit olması bundandır. Hülâsa millî his, Kautski'nin nazarında, esasında iktisadî olan mücadelelerin mahsulüdür, fakat bilahare onlardan müstakil olarak inkişaf eyler.

“Böylece millî his kuvvetli bir saik olur, müstakilen, iktisadî tekâmül ile münasebeti olmaksızın icra-yı tesir hatta bazı ahvalde iktisadî tekâmül için bir mânia bile olabilir.”

Kautski muahhar makalelerinde, millî hissini ehemmiyetini tasdikte daha ileri gidiyor. Muasır milliyet mefkûresinin esası olmak üzere şu üç unsuru gösteriyor:

- 1- Ticaretin şekli-i hazırı.
- 2- Demokrasi, siyasî hürriyet için mücadele.

Kautski'ye göre bunun aslı da iktisadî cereyanlarda aranılmalıdır. Herhalde bugünkü medenî devletlerde tam bir hâkimiyet-i milliyenin tahsiline doğru azim bir cehd var: ister bir şahsın, ister bir sınıfın, ister diğer bir milletin esareti altında bulunmak kabul edilmiyor.

3- Halk arasında edebî millî harsın intişarı. Bu da on dokuzuncu asra has bir hadise. Evvelce, bazı istisnalardan sarf-ı nazar, halk şiiri ve halk ilmi şifahi anane ile naklolunur, köylerin hudutları içinde yaşardı. Tam manasıyla edebiyat bir ekalliyet-i mümtazeye muhtas idi ve halkın hayatından o kadar uzaktı ki bu zümrenin ekseriya yabancı lisanları istimal eylediği vaki olurdu (Garpta Latince, Fransızca). Bugün edebiyatta millî lisanın istimali bu eski lisanların ehemmiyetini ıskat ediyor: fakat bu da ancak mütekâmil bir burjuvaziye malik olan büyük memleketlerde. Küçük ve iktisaden geri olan milletler manevi hayatlarına yüksek bir seviyeye ı'sâddan âcizdirler. Çünkü, içlerinde ne kâfi miktarda müellif ne de kari bulunabilir.

Diğer taraftan 19'uncu asırda halk kitlelerinin mekteplerde talimi bir zaruret-i iktisadiye olmuştur. Kitap edebiyatı yanında bir de gazete edebiyatı çıktı. Ve bu gazete edebiyatı halkın en uzak tabakalarına kadar nüfuz ediyor. Böylece ufak milletler de kendilerine has bir edebiyat, evvel-be-evvel bir gazete edebiyatı imkânını elde ediyorlar. Vakıa bunun kıymeti muhtac-ı münakaşadır. Fakat orijinal millî bir edebiyat için esas hazırlamak ve halk kitesinde lisanî irtibat ve millî hususiyet hissini tenmiye eylemek, millî şuuru uyandırmak mühimdir.

Görülüyor ki amelî sahada sosyalizm ile milliyet arasında olduğu gibi nazarı sahada tarihî maddeciliğin milliyet cereyanını izah tarzında muhtelif temayüller, muhtelif istikametler var. Bunların hangisinin galebe çalacağını istikbal gösterecektir.

M. A.

MİLLÎ İKTİSAT

Tekâmül nazariyesinin ehemmiyetini, her milletin muktesitlerinden evvel takdir eden Alman muktesitleri, tabir mazur görülürse, kuvvetli bir hâmıza teşbih edebileceğimiz bu yeni nazariye ile rasyonalist zihniyetinin, riyazî usulün halk ettiği bir eseri, yani klasik iktisadî, bir daha iade-i hayat etmemek şartıyla tahribe muvaffak oldular.

Fakat tekâmül nazariyesi, niçin sair milletlerin muktesitlerinden evvel Alman muktesitlerine derin bir tarzda icra-yı tesir etti?

Bu suale verilecek cevap aynı zamanda, iktisad-ı millî menşeinin neden Almanya olduğunu ve her yerden ziyade niçin bu memlekette revaç bulunduğunu bize anlatacaktır. Bunun için iki başlıca sebep gösterilebilir:

Evvela Almanlar, kabiliyet-i maneviyeleri iktizası, fikr-i tekâmülü ihataya her milletten ziyade müstaittirler. Filhakika Nietzsche, ırkına mahsus bu kabiliyeti şöyle izah ediyor: “Biz Almanlar (Latinlerin zıddına olarak) sayruret ve tekâmüle herkesten daha derin bir mana, daha zengin bir kıymet atfederiz” [1³]

Esasen tekâmül nazariyesi, fûnun-ı tabiiyede keşfedilmezden çok evvel, Herder, Goethe, al-el-husus Hegel ve Romantikler bu nazariyeden, insan ve cemiyet-i beşeriyedeki tecelliyatı dolayısıyla bahsetmişlerdir. [2⁴]

“*Spécifique* fikirlerin yekdiğerinin tekâmülünü tevlit ve temin ettikleri mütalaasını ileri sürerek Avrupa’da zihinleri son büyük hareket-i felsefiye yani Darwinizm’e hazırlayan Hegel’dir. Hegel’siz Darwin’i tasavvur etmek muhaldir. Fenne, fikr-i tekâmülü ilk defa ithal eden odur” [3⁵]

İktisad-ı millî telakkiyatının, Almanya’da fevkalade inkişafı esbabını izah eden ikinci amil, on dokuzuncu asır bidayetinde Almanya’da tarih tetkikatının tevessü etmesi, tarihçilik namıyla maruf ve hakikatte tekâmül nazariyesinin daha gayr-ı muayyen, daha hadsî (*Intuitif*) bir tarzda insan cemiyetlerine tatbikinden ibaret olan bir cereyan-ı mahsustur. Filhakika tarihçilik ve onu takip eden tekâmül felsefesinin esasî nazariyeleri yekdiğerine mukayese edilirse, bu iki nokta-i nazarın aralarındaki farkın tamamıyla şekle ait olduğu tebeyyün eder ve tekâmül nazariyesinin safha-i evveli Almanya’da tarihçilik şeklinde tecelli ettiği görülür.

İlm-i hukukta mekteb-i tarihî müessislerinden Savigny’nin mevzumuzla alakadar bazı fikirleri bu müşabeheti bize sarahaten göstermeye kâfidir.

Savigny, hukukun menşei örf ve âdâta değil, bir arada yaşayan insanların müşterek ruhlarına irca ettikten sonradır ki “ruh-ı halktan nebean eden hukukü’l-ebed sabit değildir. Her fikir bir hayattır. Yani müstaid-i tahavvüldür. Anane demek katiyen sükûn değil bilakis hareket demektir. Hukuk, halkın bilcümle tezahürat-ı hayatiyesini yaşar” [1⁶]

³ [1] Nietzsche. *Le gai savoir*. Sayfa 334

⁴ [2] Almanların tekâmül nazariyesine olan hizmetlerini sarahaten göstermesi itibarıyla Herbert Spencer’in şu fikrini nakli faydalı addettik. “Seyr-i tekâmülleri esnasında uzviyet-i ferdiyede müşahede edilen terakki mevzubahis ise, Almanlar meseleyi halletmiş bulunuyorlar. Wolf, Goethe ve von Boyer’in tetkikatı bunu ispat etmiştir” Herbert Spencer. *Essais sur le progrès*. Sayfa 6.

⁵ [3] Nietzsche. *Le gai savoir*. Sayfa 334.

⁶ [1] Andler. *Les Origines du socialisme d’Etat en Allemagne*. Sayfa 43.

Bu birkaç satır bize mekteb-i tarihînin, rasyonalizm felsefesinin ve bu felsefenin mahsulü olan klasik iktisadın kabul ettiği lâ-yetegayyeriyet ve mutlakiyet ile katiyen münasebeti olmadığını, bilakis tekâmül nazariyesinde olduğu gibi tarihçilikte dahi, hukuk, lisan ve âdâtın birer eşkâl-i muvakkate-i tarihiyeden ibaret bulunmalarına binaen zaman ve mekâna göre tebeddül etmekte olduklarını vazihen göstermektedir.

İzahat-ı umumiye-i salifeden sonra, tabî ve hayatî fenler ile tekâmül felsefesinin münhasıran saha-i iktisadiyatta husule getirdiği tahavvülatı, yalnız Almanya’da değil, iktisad-ı millîyi müdafaa eden ve muhtelif memleketlere mensup bilcümle muktesitlerde tetkik edebiliriz.

İktisad-ı millî taraftarları tekâmül nazariyesine istinat ederek milletleri müstakil bir hayata malik birer mevcud-ı hakiki olarak kabul ederler. Binaenaleyh iktisad-ı millînin mevzuunu, klasik iktisatta olduğu gibi fertlerin hayat-ı iktisadiyeleri değil, “ister müteferrik ister müteselsil olsun, bir devlet dâhilinde bulunan zümrevî iktisatların heyet-i mecmuası teşkil eder ve iktisad-ı millî, bu heyet-i mecmuayı bir uzv-ı vahid, bir küll-i hakiki olarak tasavvur eder. İktisad-ı millîde müşahede edilen muhtelif tahvilat aynı mevcudun geçirdiği muhtelif safahattan ibarettir” [1⁷]

“İlave edelim ki” iktisad-ı millînin esasını teşkil eden milletlerin uzv-ı müstakil gibi telakki edilmeleri nazariyesi, ne kurûn-ı atıkada ve ne de kurûn-ı vustada mevcut idi. Mevcut olması ihtimali de yok idi. Çünkü kelimenin ilmî manasıyla milletler, tarih-i beşerin bu asırlarında henüz

– bitmedi –

⁷ [1] Tome Achumaler (?). *La Revue économique*. Sayfa 411.

WILLIAM MORRIS

William Morris 1834 senesinde doğdu. Londra şehrinde bir iş adamı olan pederi, hayatının sonlarına doğru kârlı spekülasyonlar yaptı ve evlatlarına ufak birer servet bıraktı. Bu sayede, Morris 1852'de Edward Burne Jones ile aynı zamanda Oxford Darülfünunu'na girebilmişti. Sonra mimari tahsil etti, ondan sonra da resme çalıştı, fakat hiçbir muvaffakiyet elde edemedi ve tersim ettiği eşhasa ruh veremiyordu.

1858'de kurûn-ı vusta romanlarından mülhem olan: *The Defence of Guinevere* isimindeki ilk mecmua-i eş'arını neşretti.

Bu araştırmalardan sonra Morris, bazı dostları ile birleşerek bedî prensiplerini tatbik etmeye çalıştı. İlk zamanlarda, gayet mütevazı ve mahdut bir surette, yalnız cam tezyinatı yapıyorlardı.

Yavaş yavaş, mobilya, halı, renkli duvar kâğıtları yapmaya ve tezyin etmeye başladılar, Morris, makinenin icadından evvelki kullanılan tarz-ı imali öğrenmek için büyük bir arzu ile çalışmaya başladı: Bazen eski bir işletmeyi birer birer söküyor ve nasıl, ne suretle imal edildiğini keşfetmeye çalışıyordu.. Fevkalade kolaylıkla çalışıyor ve faaliyeti pek büyük ve devamlı idi.

Edebî eserleri ve başlıca şiirleri çok vâsi ve kendisini tanıtmaya kâfi idi. İngiliz burjuva halkı, onu yalnız eserleri ve şiirleriyle tanır.

Sık sık seyahat ediyordu. Bilhassa İzlanda'yı ziyaret etti.

Orada, İskandinavya'nın eski efsanelerini tetkik etti ve yeni lisana birçok adaptasyonlar yaptı.

1878 senesinden sonra William Morris, sanat ve istikbaldeki ihtimalleri hakkında bilhassa amelelere birçok konferanslar verdi: Ameleler ile temas etmesi, bazı sanatlar ile meşgul olması, onu büyük bir süratle sosyalizme sürüklemişti.

Onun sosyalizminde bir hususiyet vardır. Çünkü hayalperesttir ve vesaitten ziyade erişilecek gaye ile daha fazla meşgul olmaktadır.

Bununla beraber, bu sosyalizm büsbütün hayalperest bir dimağın mahsulü değildir. Hatta tercüme ettiğimiz bu romanda bile, William Morris'in düşünceleri üzerinde, Fourier'nin tesiri yanında Karl Marx'ın daha kuvvetli tesiri görülür.

Şayan-ı dikkat bir fedakârlıkla, Morris bütün servetini, uğraşmakta olduğu sanayi-i nefiseye hasretmişti. Ve bir müddet sonra işler pek yoluna girmişti. Fakat kendisi sosyalist olduktan sonra verdiği konferanslar, tesis ettiği gazete ona atölyelerini ihmal ettirdi. Ve birçok masraflara soktu. Nihayet müessesenin idaresini, iki şerikine terk etti. Bunun üzerine işler eskisinden daha iyi oldu.. O kadar ki, bir müddet sonra, hayatta en büyük arzusu ve gayesini yerine getirmeye muvaffak oldu: Kelmscott sanayi-i nefise matbaası tesis edildi. Ve Chaucer'in eserlerini fevkalade bir surette tabetti.

Ölüm döşeginde, ona ilk nüshayı getirmişlerdi.

-1896-

HİÇBİR YERİN HİKÂYELERİ

Yazan: William Morris

Tercüme eden: Leman Sadrettin

Münakaşa ve Uyku

Dostumuz bize bunu anlattı:

O gece cemiyette, inkılâbın akabinde neler olacağına dair heyecanlı münakaşalar cereyan etmişti.. Nihayet birkaç arkadaş, tamamıyla inkişaf etmiş olan yeni cemiyetin istikbali hakkında, katî bir surette nokta-i nazarlarını izaha mecbur kalmışlardı.

Böyle mühim bir mevzua göre, münakaşa o kadar karışık cereyan etmemişti: çünkü orada bulunan azalar, umumî içtimalar ve konferansları müteakip fikirlerini izah etmeye alışmışlardı. Şüphesiz birbirinin fikirlerini dinlemiyorlardı. Ve bu zaten onlardan beklenemezdi. Hiç olmazsa, yüksek burjuva meclislerinde olduğu gibi hepsi birden konuşuyorlardı.

Orada altı kişi fırkanın altı hizbini temsil ediyorlardı ki bunlardan dördü yekdiğerinden farklı fakat müfrit anarşist fikirlere maliktiler. Biri - ki bilhassa çok iyi tanıyordum - münakaşanın başlangıcında hiç sesini çıkarmıyordu. Fakat sonlarına doğru, o da söze karıştı, sesini son derece yükseltmeye başladı ve içtimada hazır olanların hepsini ahmıklıkla itham etti. Bunun üzerine bir karışıklık hâsıl oldu. Fakat çok sürmeden sükûnet avdet etti. Yukarıda bahsettiğimiz zat, gayet nazikâne bir surette meclisi selamladıktan sonra, hayırlı geceler temenni ederek, medeniyetin bizi alışmaya mecbur ettiği vasıta-i nakliyeler ile garp tarafındaki mahallelerde bulunan evine gitmek üzere yola çıktı. Yeraltı şimendiferinde, üst üste yığılmış insanlardan intişar eden kirli kokuların içinde, oturmuş, deminki münakaşalar esnasında, dilimin ucuna geldiği halde söylemeyi unutmuş olduğum katî ve mukni delilleri düşünerek canım sıkılıyordu. Bu halet-i fikriyeye o kadar alışmışım ki bu hal uzun müddet devam etmedi ve pek az süren bir can sıkıntısı ve birdenbire hiddetlenmemden dolayı kendi kendim için hissettiğim nefretten sonra, daima gayr-i memnun ve mahzun, münakaşa mevzuu üzerinde düşünüyordum: “O hayatı yalnız bir gün yaşayabilsem!. Bir kerecik olsun görebilsem!”

Tren durdu. Evim, gayet çirkin bir tarzda yapılmış asma köprüünün biraz ötesinde ve Thames Nehri'nin kenarında, istasyona beş dakikalık bir mesafede idi.

Daima düşünceli bir halde gardan çıktım, “Bir kere görebilsem” diye mırıldanıyordum. Fakat henüz nehre doğru bir iki adım atmışım ki bütün düşüncelerim, sıkıntılarım kayboldu. Gayet güzel bir sonbahar gecesi idi. Hava, şimendiferin kokusundan, kompartımanların pis hararetinden bunalan insanları canlandıracak kadar temiz ve güzeldi. Garptan şimale dönmüş olan rüzgâr, gökteki bulutları dağıtmıştı. Yalnız birkaç bulut parçası ufka doğru süratle iniyordu. İnce bir hilal yavaş yavaş yükseliyordu. Eski ve büyük bir karaağacın dalları arasından onu gördüğüm vakit, kendimi Londra'nın şehir harici mahallelerinden birinde değil, gayet güzel bir kırdan zannettim.

Doğru nehrin kenarına gittim. Ve yüksek korkuluğun üzerinde ayın ışığı altında parlayan suları seyre daldım: O sakil köprüye gelince, ona dikkat etmedim. Veyahut düşünmedim, yalnız bir an, orada, her zaman duran parlak insanîyetin mübeşşirleri, hiç şüphe

yok, hülyakâr, mefkûreci ve bu hülya ve mefkûrelerini müspet bir tarzda inkişaf ettiren mütefekkir dimağlardır.

Ruhen geniş dairelerde gezen mefkûre sahipleri, hülyalarını hayata muhtelif tarzlarla akıttıklarından ve onları yaşatmak ve bir hareket doğurmak kudretinde bulduklarından biz onlara “insaniyetin mübeşşirleri” diyoruz.

Mübeşşirler, “mekfûre” itibarıyla fertlerden ve cemiyetin akidelerinden çok ilerlemiş, görüşleri genişlemiş, derinleşmiş büyük insanlardır.

İnsaniyetin mübeşşirleri kendi vazifelerini, mefkûrelerinin hayatta, dünyada tatbiki ile görmüşlerdir. Yoksa onların da idealleri nihayet, sessiz sedasız doğan ve yine sessiz sedasız ölen, ferdî bir hülya derecesinden fazla bir şey olmayacaktı. Mefkûrelerinin cemiyette tecellisi yaşayışı, tatbiki ve binaenaleyh “hayat” unsurunu taşımasıdır ki mefkûrelerine, hülyalarına bir kıymet ve varlık isnat ettirmiştir.

Fakat görüyoruz ki her mübeşşirin mefkûresi - insanlara göre- “doğru” olmuyor. Yaşamaya ve bir kelime ile akan ve yaşayan hayata uymak, onunla kaynaşmak bahtiyarlığına varmıyor.

İnsaniyetin “din mübeşşirleri” mefkûrelerinin insanî ulviyetine, akidelerinin o kadar saf ve lekesiz besatetine rağmen hayatla cidden kaynaşmak, bir olmak neticesine varmadılar. Hepsinde bir adem-i kifaye, bir na-tamamiyet gözüküyor.

Bu samimi mübeşşirlerin hepsi, cemiyeti, insanların yaşayış tarzlarını pek başka bir tarzda, başka türlü gördüler, “mistik”çe tefsir ettiler.

Müspet ilimler, bize bütün bu sakin, bu ulvî mübeşşirlerin ideal dairelerinin - hayata göre - darlığını, bir noktayı - hayatı - doldurmadıklarını izah ediyor. [1⁸] Cemiyet ve şuur dünyasında bir hareket, bir tahavvül yapmaya muvaffak olan geniş mefkûreler, “din mürşitleri” bile “iman”ları fiil haline kalb olduğu ve yaşadığı halde müspet bir esasa, müspet görüşe dayanmadığı içindir ki- ferdî ruha göre - hayatları kısa ve doğurdıkları manevî buhranlar pek derin ve acı oluyor. Ve bir an unutmayalım ki bu manevî ve bu şuurulu buhran “samimiyet” ile o kadar kardeş gider.

Düşünen her dimağın, irfan itibarıyla yüksek bir derecede bulunan herkesin nihayet şüphenin gösterdiği aydınlıkla “sırlar”dan, karanlıklardan kurtulmaya çalıştığını biliyoruz [2⁹]. Ve dünyada mübeşşirler doğarken “müspet” denilen ilimlerde sükût içinde ilerlediler. Tetkik tarzları: müşahede, tecrübe ve düşünce tarzları sağlam esaslar üzerine kuruldu, vakıalar toplandı. Madde ve hayat dünyasındaki tetebbular, tefahhuslar artık sırlarla izah edilmiyor ve “sır”ların yardımına ihtiyaçları kalmamıştır!...

* * *

İnsaniyetin yeni mübeşşirleri müspet ilimlerin bu tetkik ve görüş tarzlarından şüphesiz müteessirdirler. Müspet ve esaslı vakıalara ve bilhassa doğrudan doğruya yaşayan ve yaşanan hayata istinat eden yeni mübeşşirler, mefkûrelerini öyle vahime üzerine değil, bilakis köklerini ilimlere daldıran bir ağaç üzerinde bir “yuva” gibi kurdular ve nasıl bir ağaç baharda

⁸ *Etudes sur la nature humaine*. Elie Metchnikoff

⁹ [2] *Les confessions*: Tolstoi

damarlarına usare çıkar, yapraklarla yeşerir ve kuşların yuvalarını muhafaza ederse, işte öyle, yeni mübeşşirlerin mefkûreleri müspet ilmin kurumayan ve bilakis yeşeren ve daima yeşil duran yaprakları arasında saklanıyor ve ilmin ağacı onu koruyor!...

Dünyayı ve cemiyetleri müspet görüş, müspet ilimlerin tetkik ve tettebbu usullerini cemiyetlerin tecellilerinde kullanmak çok hayırlı neticeler verdi. Bugün biz artık cemiyetin hakiki bünyesini esas “struma yani heykelini” biliyoruz. Cemiyetin bünyesinde iki unsur var: ezen ve ezilen unsurlar ve bu unsurların teşekkülüne sebep olan yaşayış tarzları.

* * *

Mübeşşirler, mefkûre sahibi şahsiyetlerdir. Yeni dünyanın mübeşşirleri, mefkûrelerini cemiyetin ve insanların yaşadıkları tarzlara, münasebetlerine, hadiseler ve bilhassa beşerin ezeli ızdırabına bağlamak mecburiyetindedirler. Bugünün muzdarip insanıyeti eski dünyanın büyüklerine, yalancı mütefekkirler, yalancı mübeşşirler diyor. Fakat biz doğrusunu söylersek onlar hiç, hiç “yalancı” değildirler. Lakin mefkûrelerini o tarzda verdiler ki bugün onların hayatta geniş tatbiki ve yaşaması mümkün değildir. O ulvî mefkûreler bugün “sırf ve saf bir hülya”dır. Genç kari, onlar nasıl yalancı olurlar ki, bize ızdırabımızı, bize insanların göz yaşlarını, onların yaşatan ölmez ruh abidelerini bıraktılar...

Yeni mübeşşirler, insanlara, cemiyete varılması mümkün bir mefkûre göstermek lüzumuna inanmışlardır.

Onların mefkûreleri, hülyaları cemiyette, hayatta, muzdarip insanların içinde yaşamaya, bir yer tutmaya kabil olabilecek şekilde tecelli etmelidir. Hakiki mefkûre bize yaşanılması mümkün bir hayat gösterir, çünkü zaten kendisi hayattan doğmuştur! Yoksa eskisi gibi daima “ikilik” olur ve neticede “rüya” bütün kuvvet ve mefsedetleriyle yaşar!

Hayat, adeta, bir “ağaç”tır. Mübeşşirler, mefkûrelerini bu ağaca aşırlarlar. İşte çok dikkat etmek lazımdır ki “ağaç” aşılı edilecek parçayı kendi içine alsın ve usaresiyle beslesin, onu yaşatsın! Eğer aşılı yaşarsa “ağaç” hiç şüphesiz yeni meyveler verecektir. Mütefekkirlerin, mübeşşirlerin, istediği de budur. Çünkü tahavvül inkişaf, tekâmül olmuştur.

Bunun için de ağaca pek yabancı olmayan, usaresini yeni fidana verecek bir dalcık intihap etmek lazımdır! Netice şu ki: yeni mübeşşirin gayesi, hayatta yaşaması mümkün ve hayat ağacına aşılı yapıldığı vakit tutan, binaenaleyh hayatın usaresiyle beslenen bir “mekfûre” yaşatmaktır.

Küçük Çamlıca: 921 Kânunuevvel

Şevket Aziz

Şehrimizde Amele Hareketleri:

Son aylar zarfında İstanbul işçileri arasında, amele teşkilatlarında umumî bir kaynaşma hareketi göze çarpmaktadır. İşçiler fırkalarından büsbütün çekiliyorlar, yahut diğer fırkalara dâhil oluyorlar... Yeni yeni fırkalar teşekkül ediyorlar...

Vakıa faaliyet ve hareket, sükûn ve ataletten iyidir. Fakat şunu da nazar-ı dikkate almalıdır ki ancak mahalline masruf, muayyen gayelere matuf olan faaliyetler müspet ve hayırlı neticeler verir. Aksi takdirde sarf edilen bütün gayret ve emekler ve fedakârlıklar beyhude israf

edilmiş olur.. Bilhassa İstanbul işçileri, zaten az ve tanzim edilmemiş olan kuvvetlerini israf edecek vaziyette değildirler.

Şimdi, bu umumî kaynaşma ve hareketi bî- taraf ve ilmî bir surette tetkik edecek olursak görürüz ki, şimdiye kadar sarf ettiği maddî ve manevî fedakârlıklara mukabil mensup olduğu teşkilattan büyük bir fayda gelmediğini ve bu teşkilatın kendisini kumpanyalara ve patronlara karşı müdafaa edemediğini gören amele, bunun sebebini araştırmaksızın, o teşkilatı terk edip yine ona benzeyen diğer bir teşkilata gidiyor yahut büsbütün ümidi kırılarak bütün teşkilatlardan hariç kalıyor.

İşte, bugün İstanbul işçilerinin vaziyeti bu merkezdedir. Son aylara gelinceye kadar, İstanbul'da yegâne kuvvetli amele teşkilatı olan Türkiye Sosyalist Fırkası'na mensup olan amelenin yüzde doksanı, mağlubiyetleriyle neticelenen son grev ve fırkanın geçirdiği malum buhranlardan sonra bugün fırkayı büsbütün terk etmişler; bunlardan bir kısmı Türkiye Müstakil Sosyalist Fırkası ismiyle yeni teşekkül eden fırka etrafında toplanmışlar, daha büyük olan diğer kısmı ise, bu iki teşkilatın da haricinde kalarak kendilerine henüz katî bir hatt-ı hareket çizmemişlerdir. Şüphe ve tereddüt devresinde bulunuyorlar.

Bu iki fırkaya, Ameleyi Sıyanet Cemiyeti, Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası'nı ilave edecek olursak İstanbul'daki vesait-i nakliye işçilerinin bir değil, dört tane fırka!ya malik olduklarını görürüz. Bunu amelenin terakki ve tenevvür etmiş olduğuna hamledenler de vardır. Fakat işçi meseleleriyle yakından ve candan uğraşanlar bilirler ki bu, bir terakki ve tenevvür eseri olmaktan ziyade bir şuarsuzluk ve anlayışsızlığın mahsulüdür. Çünkü işçiler patronlara ve kumpanyalara karşı haklarını ancak yek-vücut olmak ve müttehit bir cephe teşkil etmek suretiyle muvaffakiyetle müdafaa edebilirler. Müterakki memleketlerde bir meslek ve sanatta çalışan işçiler bir tek sendika etrafında toplanırlar.. Vakıa bazen bunların ayrı ayrı iki sendika teşkil ettikleri de görülürse de bunlardan biri ıslahatçıların, diğeri inkılâpçıların sendikasıdır.. Fakat sendikadan maksat aynı siyasî kanaatte olan insanları birleştirmek değil belki bütün işçileri bir teşkilat altında toplamak suretiyle tehdidini ikaa kadir bir halde bulundurmak olduğundan bilhassa son seneler ve son aylar zarfında bu memleketlerde bu ikiliğin izalesine çalışılıyor.

Hâlbuki bizde bu teşkilatlar evvela iki değil, asgari dördtür; sonra aralarındaki bu ayrılık fikir ve kanaat ihtilafından değil, şahsî menfaatlerin tesadümünden ileri geliyor.. Daha sonra bizde "fırka" ismiyle teşekkül eden amele teşkilatları hakiki manasıyla "fırka" değil ancak birer "sendika - dernek"tirler.

İşte İstanbul işçilerinin ve teşkilatlarının vaziyeti bu merkezdedir. Kumpanyalar, patronlar, böyle parça parça ayrılarak bir sene evvel pek güçlkle meydana getirdikleri az çok kuvvetli teşkilatlarından mahrum kalan ameleye istediği gibi muamele etmektedirler.

İşçilerin bu feci vaziyetini düşünen Türkiye İşçi Derneği'nin bugün şehrimizde mevcut bütün teşkilatları; bu hayatî meseleyi mevzubahis ve münakaşa etmek ve bütün işçilerin vahdet hareketini temin etmek çarelerini düşünmek üzere, müşterek bir konferansa davet ettiğini istihbar ettik.

Bu pek hayırlı teşebbüsün muvaffakiyetle neticelenmesini temenni eder ve gelecek sayımızda karilerimize bu hususta daha vâsi malumat vereceğimizi ümit ederiz.

Memurların Mukadderatı:

Hiç şüphesizdir ki bugün İstanbul'u işgal eden en mühim ve en har mesele memurlarımızın mukadderatı meselesidir.. Hakiki sebeplerini başka sefer mufassalan izah edeceğimiz bugünkü feci vaziyet neticesi, İstanbul'un içtimaî ve iktisadî hayatında hâsıl olan umumî bir durgunluk ve gayr-i tabiiik en nihayet hükümeti bütçesinde tenkîhat yapmaya mecbur etmiştir. Ve en başlıca tasarruf tedbiri olmak üzere mecburî mezuniyet esasını tatbik etmek üzere bulunuyor..

Gayet tabiidir ki bugünkü elim vaziyetin sebepleri umumî olduğu için bunlar ortadan kalkmadıkça, memlekette ve cihanda katî sulh takarrür etmedikçe ve milletler arasındaki iktisadî siyasî münasebat tekrar başlamadıkça bir takım muvakkat ve yarım tedbirlerle bu feci vaziyeti düzeltmek imkânı yoktur. Fakat bu vaziyet teessüs edinceye kadar bir takım küçük tedbirlere de müracaat edilir ki mecburî mezuniyet meselesi bunlardan biridir. Yalnız hükümet bunu tatbik ederken bugünkü vaziyetten en çok müteessir olan küçük memurların menfaatini düşünmesi lazımdı.. Bilhassa, maaştan başka varidatı olan memurları mezun addetmeli ve tenkîhata başta hanedan-ı saltanat olduğu halde, nazırlar, müsteşarlar, ekâbir-i memurîn ve hususıyla pek fuzulî bir surette maaş alan ayan azasından başlamalı idi. Maalesef görüyoruz ki, hükümet tamamıyla ters taraftan başlamıştır. Ve bu sefer de ezilecek yine devairde en çok çalışan ve işlerin en çok kısmını yapan küçük memurlar olacaktır.

Maarif ve Kadınlarımız:

Şimdiye kadar İstanbul vilayeti tedrisat-ı ibtidaiye meclis intihabatına yalnız muallimler iştirak ediyorlardı ve muallime hanımların bu intihabata iştirake hakları yoktu. Büyük bir sevinçle öğrendik ki, gerek Muallimler Cemiyeti'nin gerek bizzat muallimelerin müteaddit müracaatları neticesi, Şura-yı Devlet'in son bir kararı ile muallimeler de intihaba iştirak hakkını kazanıyorlar... Bu kadınlara karşı reva görülen haksızlıkların tamirine doğru atılmış oldukça mühim bir hatvedir. Ümit ve temenni ediyoruz ki bu hatveyi diğer hatveler takip etsin ve kadınlarımız yalnız iptidaiye meclisine ve yalnız intihap edilmek değil, belki mebusan intihabatına da iştirak etmek ve intihap edilmek hakkını kazanacaklar ve siyasî haklarını iktisadî haklarıyla da teyit ve takviye edeceklerdir.

Bunun için yalnız bir tek çare vardır: muntazam ve kuvvetli teşkilatlar içinde toplanmak ve yalnız kendi kuvvetine istinat ederek hakkını istemek.

Muallimler Cemiyeti Kongresi:

Son haftalar zarfında, Muallimler Cemiyeti senelik kongresini yaparak yeni heyet-i idaresini intihap etmiştir. Kendilerini tebrik ve hayırlı muvaffakiyetler temenni ederken şu mühim noktayı hatırlatmak istiyoruz ki, Muallimler Cemiyeti, iptidai muallimlerinin ekseriyetinin kuvvet ve müzaheretine istinat etmedikçe büyük bir iş yapamayacaktır..

Kadınların Kıyafeti:

Son günlerde matbuatta oldukça hararetle mevzubahis olan "kadınların kıyafeti" meselesi bize; bir sene evvel, Darü'l-hikmeti'l-İslamiye'nin, kuru vaazlarla, hitabelerle, polis ve jandarmalarla fuhşa, sefahete, ahlaksızlığa karşı koymaya teşebbüs ettiği zamanları hatırlatıyor. O münasebetle söylediğimiz gibi, milletin münevver geçinen zümresinin ve idare

makinesi başında bulunanların, asıl esasî meseleleri bir tarafa bırakıp talî teferruatla uğraşmaları, neticeleri sebep zannetmeleri cidden şayan-ı teessüf bir haldir.

İlmî hazırlıkları olmadığı sözleri ve faaliyetleriyle meydana çıkan bu zatlar iyi bilsinler ki vaaz ve nasihatlarla ahlak düzelmeyeceği gibi, sunî vasıtalar ve keyfî emirlerle bir milletin kıyafeti değiştirilemez... Düşününüz ki bir kere ki en mutaassıp bir aile reisi, her gün, her saat temasta bulunduğu evlatlarının kıyafetine hâkim olamıyor, nasıl olur da hükümet bütün bir milletin kıyafetini istediği şekilde değiştirebilir. Feci hatırası hâlâ aklımızdadır, İttihat ve Terakki hükümeti, mevkiinin tezelsül ettiği zamanlarda, mutaassıp halka bir cemile olmak üzere keyfî bir surette tayin ve tahdit ettiği şekil ve uzunlukta olmayan çarşafı polisler vasıtasıyla sokaklarda kestirmişti. Fakat neticesi ne oldu? Beş on gün kadınlarımız resmen tahkir edildi... Sonra bu, tesirsiz olduğu kadar ahmakça tedbirden tabiatıyla vaz geçildi...

Bu sefer de kadınların kıyafeti meselesi, harp içinde şahidi olduğumuz müessif vakalara sebebiyet vermeden, aynı akıbeteye duçar olacaktır.

Yeni Nesriyat:

“Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti” nin “**Bugün**” ismiyle çıkardığı gazete, işçilerin neşriyat ihtiyacını, velev küçük mikyasta olsun, tatmin ettiğinden dolayı kendilerini tebrik ederiz ve gazetenin gündelik olmasını ve bilhassa mahallî, millî ve beynelmilel amele hareketlerine büyük bir yer tahsis etmesini temenni ederiz.

Evkaf Matbaası Müdür-i Mesulü: Sadrettin Celal